

מועצה ציבורית
להורים בישראל

Organisation Mondiale pour l'Education Prescolaire
World Organization for Early Childhood Education

טל. 1-689-007-58

האגודה הישראלית
למען הילד בגיל הרך

זכותם של הורים לילדים בגיל הרך למדיניות לאומית תומכת ומסייעת

והצעה לתכניות תמיכה בהורים בקהילה
לקראת הורות ובשנת החיים הראשונה

"אם ילדיה של הקהילה חשובים לה, עליה לטפח את הוריהם" (בולבי, 1)

זכותם של הורים לילדים בגיל הרך למדיניות לאומית תומכת ומסייעת

הצעה זאת היא פרי שיתוף פעולה בין האגודה הישראלית למען הילד בגיל הרך והמועצה הציבורית להורים בישראל

תקציר והמלצות *

ההורים והמטפלים בילדים מספקים את הקונטקסט האינטימי והמשמעותי ביותר להזנה ולהגנה על הילדים בשלבים שהם מפתחים את אישיותם וזהותם ומבשילים בתחומים הפיזי, הקוגניטיבי, הרגשי והחברתי.

ברם, במציאות הכלכלית והתרבותית בימינו ובתנאים החברתיים בארץ כיום, משימת ההורות הופכת מורכבת ומאתגרת יותר ויותר: הורים לילדים צעירים מתמודדים עם לחצים רבים הקשורים בשינויים חברתיים מהירים, באתגרים כלכליים, ועם קריירות תובעניות. לעתים על ההורים להתמודד עם לחצים אלו בתוך משפחה גרעינית קלאסית, לעתים במגוון סוגי המשפחות החדשות, זאת ללא מערכות תמיכה זמינות ומספקות של משפחה מורחבת, מסורת וקהילה. לכן, נדרשת התערבות קהילתית-מקצועית שיעדה הוא ההורים וטיפול ההורות.

להתערבויות קהילתיות מוקדמות לטיפול הורות בגיל הרך תועלות רבות לפרט, למשפחה ולחברה. הן מביאות לתוצאות חיוביות בתחום ההתפתחות של הילדים ושל ההורים (צמיחה אישית, יחסים משופרים עם הילדים, יחסים טובים יותר בין בני הזוג). ההשקעה המוקדמת בגיל הרך ובהוריו תורמת גם לחוסן הלאומי החברתי שכן היא מביאה להכשרת אזרחים בוגרים משכילים יותר, בעלי רמת הכנסה גבוהה יותר ופחות מעורבים באלימות ופשעה. זאת גם השקעה הכלכלית נוספת תשואות גבוהות ביותר לחברה, כשחלק גדול מן החיסכון לחברה נובע מצמצום ההזדקקות לשירותי חינוך מיוחד, שיקום ובעיקר טיפול באלימות ובפשע- ומניעת הפסדים בתחום ההון האנושי כתוצאה מאי פיתוח הפוטנציאל.

ולמרות זאת, מסקירת המציאות בתחום השירות עולה להערכתנו, כי חסרים שירותים חיוניים להורים לילדים בגיל הרך וקיים חסר בזיהוי הורים הזקוקים ליווי אינטנסיבי יותר והפנייתם להתערבות טיפולית מתאימה. לנוכח זאת, קיים חשש שילדים רבים שאינם זוכים לטיפול הורי הולם אינם מממשים את הפוטנציאל ההתפתחותי שלהם, ונשמרים ואף מעמיקים פערים חברתיים שניתן לצמצם.

מכאן, אנו מזהים צורך בשיפור ובפיתוח המענים לצרכי הורים ומשפחות לילדים בגיל הרך ובפריסה של רצף של מתן שרות נגיש, זמין ורגיש תרבות.

מטרת המדיניות הינה העצמה וטיפול של ההורות באמצעות הבטחת רצף של שירותי הדרכת הורים, ייעוץ, תמיכה וטיפול נפשי לצד טיפות החלב ומסגרות החינוך והקהילה לגיל הרך. רצף השירותים כולל: שירותים לכלל האוכלוסייה המכוונים לקידום ההתפתחות והרווחה הנפשית, החל משלב הציפייה וההכנה להורות והמשך במתן מענים לצרכים אישיים ומשפחתיים משתנים במהלך גידול הילדים, התערבויות מונעות ורב מקצועיות לאוכלוסיות בסיכון, והתערבויות טיפוליות למי שמגלים קשיים משמעותיים בהתמודדות עם האחריות ההורית והתפקידים ההוריים.

* את המסמך המלא ניתן לקבל בפניה לארגונים.

המדיניות המוצעת : עמדות יסוד וההמלצות

עמדות יסוד :

- א. האחראיות הראשונית להתפתחות הילדים וחינוכם מוטלת על ההורים¹
- ב. התפקוד ההורי ואיכות היחסים בין הורים לילדים, הינם בעלי השפעה מכרעת על בריאותם והתפתחותם של הילדים.
- ג. "חובת המדינה לסייע להורים במילוי האחראיות ההורית"²
- ד. תמיכה וסיוע להורים בשלבים המוקדמים של ההורות מקדמים התפתחות בריאה ופיתוח חוסן ומונעים חשיפתם של ילדים למצבי סיכון עתידיים.
- ה. התייחסות כוללת לתפקיד ההורים ואימוץ תפיסת ה"למידה לאורך החיים" - כדרך להכנת כלל האזרחים למילוי תפקידם במאה ה-21³

המלצות :

1. קביעת מדיניות לאומית המעגנת את זכותם של הורים לסל שירותים בסיסי, החיוני לתפקודם ההורי המיטבי ולהמשך התפתחותם ותפקודם בתחום האישי והמקצועי.
  1. א. ליוזם פעולות הסברה ומניעה אישיות, קבוצתיות וקהילתיות.
  1. ב. פיתוח שירותי מידע, הדרכה, ייעוץ וטיפול זמינים לכלל ההורים, משלב ההיריון והלידה, כחלק בלתי נפרד מסל שירותים בסיסי להורים.
  1. ג. הפעלת מרכזים ייעודיים להורים בקהילה אשר תפקידיהם לספק שירותי מידע, הדרכה וייעוץ, ברמת נגישות גבוהה להורים יחידים, זוגות ומשפחות, כגון : הכנה להורות, הקניית כלים ומיומנויות הוריות למשפחות בראשית דרכן ומתן מענים לצרכים אישיים ומשפחתיים משתנים במהלך גידול הילדים.
2. מדיניות לאומית המחייבת שותפות עם ההורים לאנשי מקצוע בתחומי הבריאות, החינוך, ההוראה והרווחה וגורמים רלוונטיים אחרים בקהילה.
  2. א. קביעת גורם מרכזי האחראי לתיאום המדיניות הלאומית בתחום הגיל הרך וההורות ולהוצאתה אל הפועל, כולל מעקב, פיקוח והפקת לקחים.
  2. ב. לאפשר זיהוי, איתור ואבחון מוקדם של קשיים בתפקוד ההורי ובהתפתחות תינוקות ופעוטות. להבטיח הפנייה מוקדמת וטיפול מותאם להורים הנזקקים לסיוע מקצועי מוגבר באמצעות המערכות הטיפוליות הקיימות בקהילה.
3. שילוב מרכזי המידע, ההדרכה והייעוץ להורים ברשויות המקומיות במסגרות קיימות בקהילה, כדוגמת טיפות חלב ומרכזים לגיל הרך, ובלבד שתובטח נגישותם הגבוהה לכלל ההורים בקהילה.
4. תיאום ורצף לניצול שירותים קיימים לגיל הרך ברשויות המקומיות וקביעת תחום ההורות כחלק בלתי נפרד מפעילויותיהן, בכל תחומי העשייה, בדגש על יצירת רצף, תאום והשלמה בין השירותים ביישוב.
5. קביעת תפקיד של מתאם שירותים לילד ולמשפחתו, ברמת יישוב, אשר ייצור את החיבור ההולם בין הצרכים המזוהים אצל הילד ומשפחתו ובין השירותים המתאימים הקיימים.
6. פיתוח והפעלה של מרכז מידע ארצי להורים אשר מטרתו :
  - א. ריכוז נתונים מחקריים עדכניים ותוכניות התערבות מומלצות בתחום ההורות והגיל

¹מתוך "קשרי משפחה - מסגרת חינוך בגיל הרך (גן-ג)", היזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

²מתוך המלצות ועדת המשנה בנושא הילד ומשפחתו, בראשות עו"ד תמר מורג, סגנית יו"ר הוועדה לזכויות הילד.

³מתוך דו"ח אונסקו "למידה האוצר הפנימי - למאה ה-21".

- ה. ריכוז מידע על זכויות הילד, זכויות ההורים והמשפחות.
- ג. ריכוז מידע ונתונים על מכלול השירותים העומדים לרשות ילדים והורים, מטרותיהם ומאפייניהם.
- ד. שירותי הדרכה וסיוע טלפוני ואינטרנטי.
- ה. ייזום פעולות הסברה ומניעה ארציות.

אנו קוראים לוועדה לזכויות הילד לדון בהמלצותינו, לפעול לאימוצן, ולהקים ועדה שתציע דרכים ליישומן.

בשלב הראשון אנו מבקשים להתמקד בהורות בראשיתה- מן הציפייה וההכנה להורות ובשנת החיים הראשונה, וזאת משום חשיבותה המיוחדת והמכרעת להתפתחות התשתיות הביולוגיות (התפתחות המוח ותפקודו) וההתנהגותיות, ועל כן הכיננו את המסמך שלהלן:

הצעה לתכניות תמיכה בהורים בקהילה

לקראת הורות ובשנת החיים הראשונה

תקציר מנהלים

חזון

בשלב החיים הראשונים אין תחליף להורים. הם המספקים לילדיהם את הקונטקסט האינטימי והמשמעותי ביותר להתפתחותם. הם המזינים, הם המספקים הגנה ותורמים לתפקודיהם הפיזיים, הקוגניטיביים, הרגשיים והחברתיים.

הורים הם תשתית לחוסן החברה על כל מגזריה, ועל כן תופעל מדיניות לאומית לשירותי תמיכה: הנחיה, ייעוץ, הכוונה וטיפול מקצועיים, נגשים וזמינים לכלל ההורים על פי צרכיהם ויכולותיהם. ההורים יהיו שותפים במערכות בריאות, חינוך וחברה וישתפו פעולה עם אנשי מקצוע וקהילה.

מדוע יש לספק להורים שירותי תמיכה בתפקידם?

בישראל ובחברה המערבית כולה, הורים לילדים צעירים מתמודדים כיום עם לחצים רבים הנובעים משינויים חברתיים, תרבותיים וטכנולוגיים המעצבים מחדש את מבנה המשפחה ואורח חייה. בשונה מהעבר, הורים אינם זוכים כיום לתמיכה מספקת ממערכות לאומיות, חברתיות ומשפחתיות.

מה התועלת של שירותי תמיכה להורים לילדים בגיל הרך?

המחקר מצביע על כך ששירותי תמיכה קהילתיים להורים לילדים בגיל הרך הם בעלי ערך רב לפרט, למשפחה ולחברה.

השקעה בהורים בשנות החיים הראשונות של ילדיהם תורמת למיצוי היכולות ההוריות ומשפיעה על היחסים במשפחה ועל התפתחות תקינה ומיטבית של הילדים. זאת גם השקעה כלכלית הנושאת תשואות גבוהות ביותר לחברה בתחום ההון האנושי. חלק גדול מן החיסכון לחברה נובע מצמצום ההזדקקות לשיקום וטיפול מאוחרים יותר ולשירותי רווחה וחינוך מיוחדים.

השקעה בילדים בגיל הרך ובהוריהם היא מרכיב הכרחי בגידול אזרחים רגישים ומעורבים ובבניית חברה חסונה.

מהי התמיכה המוצעת?

התמיכה בהורים אמורה להיות כוללת, ולהקיף שירותים קהילתיים רב מקצועיים בתחומי הרווחה הגופנית הנפשית והחברתית (ארגון הבריאות העולמי מגדיר **בריאות כ"מצב של רווחה כוללת - פיזית, מנטאלית וחברתית").** יש לספק שירותים המותאמים לצרכיהן של האוכלוסיות השונות של הורים וילדים (שרות לכלל ההורים, לאוכלוסיות בסיכון וטיפול באוכלוסיות שזוהו כבעלות צרכים מיוחדים).

ההתערבות המוצעת תכלול שלוש רמות שרות:

1. קידום בריאות ומניעה אוניברסאלית לכלל ההורים

בתקופת הילדות המוקדמת חשובה מאוד רווחתם של ההורים, הנאתם ותחושת הסיפוק שלהם ממעמדם החברתי החדש ומתפקידיהם החדשים כהורים. על כן יש לספק להם הכנה מתאימה לקראת המשימות שיהיה עליהם למלא בשלבים השונים של גידול הילד. הכנה ללידה ולהורות, קיום תנאים הכרחיים להתפתחות הקשרים הראשונים עם התינוק, התכווננות אליו (זיהוי איתותי התינוק והיענות רגישה אליו), הענקת ביטחון, הצבת גבולות בטוחים ומתן הזדמנויות נאותות לחקירה ולמידה.*

התערבויות התומכות במשימות הוריות אלו כוללות :

- ליווי בהריון בכל הנוגע לבריאות היולדת והעובר, הכנה רגשית ללידה, הכנה למעבר להורות.
  - תנאי לידה התומכים בקשר הראשוני עם התינוק.
  - פיתוח מודעות לצרכיו ואיתותיו של התינוק, וסיוע בוויסות הרגשי שלו.
  - ללמוד להעשיר את הזדמנויות הלמידה של ילדים צעירים, ומעורבות אבות במשחק עימם.
- ההתערבויות להורים נעשות בדרך כלל באמצעות מתן הדרכה התפתחותית המסייעת להורים לזהות את יכולותיו של התינוק שלהם, לזהות את שינויי "המצב" בו הוא נתון(עירני ורגוע, מגורה וכו'). כמו כן חשוב לסייע להורים להבין את הסיבות למצב ולהתייחס באופן מקבל למניעים להתנהגות הילד.

במסגרת שירות אוניברסאלי ניתן לזהות את הזקוקים להתייחסות אינטנסיבית יותר ולהפנותם אליה.

2. מניעה סלקטיבית (התערבויות מניעתיות שניתנות לאוכלוסיות בסיכון, למשל הורים לילדים שנולדו פגים, אמהות נערות, הורים לתינוקות עם מזג קשה וכיו"ב). בעשורים האחרונים פותחו בעולם וגם בארץ מודלים שהוכחו כיעילים.

3. מניעה ממוענת (מוסיפה על הני"ל התערבויות טיפוליות) למי שכבר אובחנו או שמגלים סימני הפרעה. למשל, אימהות ואבות עם הפרעות דיכאוניות והפרעות חרדה שללא טיפול מספק נפגעים רווחתם האישית ותפקודם ההורי.

במסמך המצורף מובאת סקירה של מחקר עדכני אודות התפקיד שממלאת הורות מתפקדת בבריאות, בהתפתחות (קוגניטיבית ורגשית-חברתית) ובתפקוד של תינוקות, פעוטות וילדים, תיאור הצרכים הפסיכולוגיים של הורים לקראת הורות ובשנה הראשונה לחיי התינוק. בהמשך מוצגים עקרונות מנחים לתמיכה קהילתית בהורים בשלב זה בחייהם, וכן ההמלצות הבאות:

- א. המדינה תקבע מדיניות ארצית אשר תתמוך בהורים ובילדים מהיריון ועד גיל שנה, ותכלול סל שירותים בסיסי לו הם זכאים.**
- ב. הרשויות המקומיות תגבשנה תכניות תמיכה מקומיות שתפעלנה ברוח העקרונות שפורטו לעיל.**

מבוסס על: Barlow & Svanberg (Eds.) (2009), Keeping the Baby in Mind, Infant Mental Health in Practice. Routledge, Taylor& Francis Group, London and New York